

УДК 343.98

Світлана Олександрівна КНИЖЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики
та судової експертології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1944-4256>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Кількість злочинів проти правосуддя за останні роки має тенденцію до їх збільшення [1, 2]. Об'єктом злочинних посягань досить часто стають особи, що здійснюють правосуддя. Непоодинокими також є випадки, коли кримінальні правопорушення вчиняють самі представники судової влади та органів досудового розслідування. Як наслідок – завдається шкода не тільки учасникам кримінального процесу, але й підриваються основи державотворення.

В юридичній літературі більша частина робіт присвячена дослідженню кримінально-правових аспектів злочинів проти правосуддя. Зазначимо, що у криміналістиці предметом дослідження були лише окремі види злочинів проти правосуддя. Так, у роботах С. А. Кутякіна, А. М. Морозова, В. В. Смірнова, А. В. Хребтова, А. С. Ямашкіна розглядалися проблеми методики розслідування втеч з місць позбавлення волі. Роботи О. Я. Баєва присвячені розслідуванню примушування до дачі показань; Н. В. Грязєвої, Р. М. Морозова і А. С. Ямашкіна – розслідуванню втеч з місць позбавлення волі; М. Х. Мустафаєва – розслідуванню злочинів проти правосуддя, скоєних працівниками правоохоронних органів; Д. Ю. Четвертака – розслідуванню приховування злочинів; А. В. Шепаліна – розслідуванню відмови свідка від дачі показань.

Методика розслідування злочинів проти правосуддя є родовою криміналістичною методикою, яка об'єднує в собі всі злочини проти правосуддя, що містяться в розділі XVIII „Злочини проти правосуддя” чинного Кримінального кодексу України, а тому подальшого з'ясування потребують криміналістичні особливості розслідування таких злочинів.

Інформаційною основою формування дієвих методик розслідування злочинів проти правосуддя є їх криміналістична характеристика [3, с. 126–129]. Тому важливим завданням криміналістичної методики є розробка криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя. Зважаючи на те, що вказані злочини різноманітні (вчиняються службовими та іншими особами, мають різні сліди, наслідки тощо), нами запропоновано криміналістичну характеристику таких злочинів розробляти диференційовано – відповідно до їх криміналістичної класифікації [4, с. 116–117].

Наступною особливістю розслідування злочинів проти правосуддя є те, що слідчому необхідно вивчати різноманітну документацію – особові справи засуджених, протоколи слідчих (розшукових) дій, протоколи судових засідань тощо.

Потребують також подальшого розроблення питання типізації слідчих ситуацій, що мають місце при розслідуванні таких злочинів. Типові слідчі ситуації, як правильно зазначає О. В. Маркова, є результатом наукового дослідження суттєвих відмінних ознак, загальних для визначеної групи специфічних реальних ситуацій, мета вивчення яких полягає в усуненні інформаційної невизначеності, негативних факторів [5, с. 46]. Виділення типових слідчих ситуацій, що мають місце при розслідуванні злочинів проти правосуддя сприятиме підвищенню ефективності прийнятих слідчим рішень та формуванню системних комплексів оптимальних алгоритмів розслідування.

Вважаємо за доцільне усі слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування злочинів проти правосуддя класифікувати на дві групи залежно від джерела та характеру наявної інформації про особу злочинця. До першої групи ми відносимо ситуації, коли інформація про злочин надійшла від спеціалізованих суб'єктів (оперативних підрозділів, органів пенітенціарної служби). За такої ситуації, як правило, вже відомо особу,

яка його вчинила та/або вона затримана. Найчастіше така ситуація має місце при розслідуванні: завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочину (ст. 383 КК України); порушень правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України). До другої групи відносимо ситуації, коли інформація про злочин надійшла з інших джерел. За таких ситуацій, як правило, інформація про особу злочинця відсутня.

Наступною особливістю розслідування досліджуваних злочинів є те, що тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій мають свою специфіку.

Окрім того, при розслідуванні злочинів проти правосуддя вирішити всі завдання кримінального судочинства одному слідчому без залучення спеціалістів складно, а в окремих випадках і неможливо. Аналіз матеріалів слідчої та судової практики свідчить про те, що найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, яку слідчий проводить за участю спеціаліста, є огляд місця події. При огляді місця події спеціалісти допоможуть правильно використовувати засоби фіксації, вилучення та упаковки доказів, грамотно складати їх опис. Однак, як правильно зазначає В. М. Махов, допомога спеціаліста не обмежується рамками слідчих оглядів (місця події, документів тощо), вони можуть надавати допомогу при проведенні й інших слідчих (розшукових) дій [6, с. 81]. Так, в залежності від видів злочинів проти правосуддя слідчому необхідно залучати криміналістів, судмедекспертів, інших.

До особливостей розслідування вказаних злочинів належать також питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими державними органами та установами, громадськістю, засобами масової інформації. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що найчастіше слідчому доводиться взаємодіяти з наступними спеціалізованими суб'єктами: оперативними підрозділами (органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби); кримінально-виконавчими інспекціями Державної пенітенціарної служби України; установами виконання покарань; підрозділами Міністерства юстиції України. Із засобами масової інформації та громадськістю при розслідуванні вказаних злочинів слідчий взаємодіє з метою: встановлення місцезнаходження розшукуваного, попередження про можливі дії злочинця, орієнтування громадян на прийняття заходів щодо забезпечення власної безпеки, тощо.

Не менш важливими є питання криміналістичної профілактики злочинів проти правосуддя. Так, наукових розробок потребують такі аспекти профілактичної діяльності як визначення об'єктів криміналістичної профілактики вказаних злочинів, засобів та методів їх запобігання.

Підводячи підсумок, зазначимо, що особливості розслідування злочинів проти правосуддя зумовлені їх криміналістичною характеристикою й проявляються у типових слідчих ситуаціях, тактиці окремих слідчих (розшукових) дій, взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, використанні спеціальних знань, криміналістичній профілактиці.

Список бібліографічних посилань: 1. Стан та структура злочинності в Україні (2009–2010 рр.) // Національна поліція України : тимчасовий веб-сайт. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130> (дата звернення: 20.10.2018). 2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2015 року // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=198191 (дата звернення: 20.10.2018). 3. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с. 4. Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів проти правосуддя. *Право і Безпека*. 2013. № 1 (48). С. 113–119. 5. Книженко С. О. Документальні джерела інформації про злочини проти правосуддя. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 87–92. 6. Маркова О. В. Теоретико-правовые и прикладные аспекты расследования легализации (отмывания) материальных ценностей, приобретенных преступным путем : монография. Минск : Акад. МВД Республики Беларусь, 2008. 233 с. 7. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монография. М. : Изд-во РУДН, 2000. 296 с.

Одержано 22.10.2018

УДК 343.98

Юрій Юрійович КОВАЛЬОВ,

аспірант Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ЩОДО НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

В умовах масштабних реформ, що здійснюються сьогодні в Україні як у галузі правової регламентації кримінального судочинства, так і організації діяльності органів правопорядку та судів особливого значення набувають завдання щодо вдосконалення наукового забезпечення правоохоронної діяльності.

Одним із вагомих напрямів запобігання та протидії злочинності є боротьба з корупцією на всіх рівнях державної влади та місцевого самоврядування. Як відомо, корупція, на жаль, в нашій країні є досить поширеним явищем, яке за багатьма оцінками державних діячів, політологів і кримінологів являє собою найбільшу загрозу для подальшого розвитку суспільства і держави. Тому в останні роки здійснено низку законодавчих та організаційних заходів щодо покращення стану протидії корупції. Було удосконалено законодавство, зокрема, кримінальне та кримінальне процесуальне, створено низку антикорупційних органів, продовжується робота щодо запуску діяльності антикорупційного суду тощо.

У вказаних умовах нові завдання постають і перед криміналістичною наукою. Зокрема, виникла гостра потреба у розробці нових і вдосконаленні існуючих науково-практичних рекомендацій щодо різних аспектів викриття, розслідування та запобігання корупційних злочинів. Мова йде про розроблення окремих криміналістичних методик розслідування корупційних злочинів, рекомендацій з проведення тактичних операцій за вказаною категорією кримінальних правопорушень, використання спеціальних знань під час їх розслідування.

За даними офіційної статистики корупційні злочини, зокрема, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 364-1, 365-2, 368, 369, 369-1, 369-2 КК України) займають певну частку у структурі злочинності, а їх шкідливість для суспільства і держави не викликає сумнівів. Також недостатньо ефективною виявляється діяльність з їх виявлення (тому значна кількість правопорушень залишаються латентними) та розслідування. Так, наприклад, у 2016 році було зареєстровано 2304 злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності наданням публічних послуг, що відносяться до категорії корупційних, а у 2017 – вже 3306 таких кримінальних правопорушень. Тобто має місце суттєве збільшення кількості таких злочинних посягань, отже і зростання відповідного навантаження на органи досудового розслідування з їх розслідування. При цьому результати такої роботи поки що не можна визнати повністю задовільними. Адже за одним із найбільш поширеним видом злочину «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (ст. 368 КК України), у 2016 році з 1035 зареєстрованих з обвинувальним актом направлено 376 проваджень (36,3 %), а у 2017 році з 1420 лише 317 проваджень (22,3%). Отже, під час досудового розслідування виникають значні труднощі у збиранні, дослідженні та використанні доказів злочинної діяльності.

Проблемам досудового розслідування злочинів у сфері службової діяльності, зловживань службових становищем, розкрадань державного майна, одержання неправомірної вигоди (хабарництва) присвячено наукові дослідження З. Т. Баранової, Л. Ш. Берекашвілі, В. В. Степанова, М. К. Камінського, І. К. Туркевич, С. С. Якимченко, О. М. Кирюшині, С. П. Кушніренка, М. М. Лашка, А. Ф. Лубіна, Ю. П. Гармаєва, С. Ю. Журавльова, В. О. Черкашеніна, Т. В. Філатової, А. В. Шевелева, Я. Є. Мишкова, В. М. Ліщенко, О. В. Приходька, О. В. Пчеліної, Г. О. Пушкарьова та ін. Проте питання використання спеціальних знань у цій категорії кримінальних проваджень знайшли лише фрагментарне вирішення і не враховують ні